

Dr hab. Edyta Lorek-Jezińska, prof. UMK

Katedra Literatury, Kultury i Komparatystyki Anglojęzycznej

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Kukuły pt. „*The after-life of the original*”: *Practices of Rewriting Shakespeare in Contemporary British and American Prose* napisanej pod kierunkiem dr hab. Agnieszki Pantuchowicz, prof. Uniwersytetu SWPS

Rozprawa doktorska mgr Katarzyny Kukuły pod tytułem „*The after-life of the original*”: *Practices of Rewriting Shakespeare in Contemporary British and American Prose* to studium wybranych współczesnych powieści brytyjskich i amerykańskich opartych na fabule dramatów Williama Szekspira lub motywach zaczerpniętych z jego twórczości. Autorka rozprawy skupia się na pięciu powieściach, które przepisując utwory Szekspira rozbudowują, jak przyjmuje Doktorantka, rolę postaci kobiecych w nich występujących. Cztery z tych powieści zostały napisane przez kobiety – wszystkie utwory stanowią według mgr Kukuły ważny komentarz na temat roli postaci kobiecych u Szekspira, a zarazem tworzą samodzielne historie w większym lub mniejszym stopniu odnoszące się do jego dramatów. Cztery powieści zostały napisane i opublikowane w ramach projektu Hogarth Press upamiętniającego czterechsetlecie śmierci Szekspira pomiędzy 2015 a 2018 rokiem. Są to *Vinegar Girl* Anne Tyler, *New Boy* Tracy Chevalier, *The Gap of Time* Jeannette Winterson oraz *Hag-Seed* Margaret Atwood. Dodatkowo Autorka pracy analizuje powieść Iana McEwana – *Nutshell* z 2017 roku, którą łączy z pozostałymi powieściami istotne nawiązanie do dramatu Szekspira (*Hamleta*) oraz wyeksponowanie postaci kobiecej (matki narratora, którym jest nienarodzone dziecko). Analizowane powieści zostały podzielone przez Doktorantkę na dwie kategorie – utwory, których głównym tematem jest marginalizacja bohaterów i ich niedostosowanie do wymogów społeczeństwa lub rodzin, oraz powieści ukazujące wiktymizację postaci (niekoniecznie kobiecych, jak okazuje się w analizie). Chciałabym od razu zauważyć, że pomimo pewnego braku symetrii w zamyśle, dobór materiału analitycznego uważam za ciekawy i przekonujący. Ukazuje on szeroki zakres możliwych przykładów wykorzystania tekstów Szekspira, od

bardziej do mniej konwencjonalnych. Natomiast w części analitycznej pojawia się problem ze skupieniem się na wyznaczonych we wstępie aspektach dotyczących postaci kobiecych.

Wraz z bibliografią i streszczeniami praca mgr Kukuły liczy 186 stron i składa się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów i podsumowania. Mimo, że tego typu komentarze z reguły rezerwowane są na koniec recenzji, chciałabym zaznaczyć, że graficznie podział na rozdziały jest dość mylący i nieproporcjonalny. Brakuje nagłówków jasno określających, z jaką częścią mamy do czynienia – np. Chapter One. Część podrozdziałów w rozdziale pierwszym jest nieprawidłowo ponumerowana (1.1.1 zamiast 1.2.1, itd.). Prawdopodobnie z powodu tej niedookreśloności graficznej mamy obok siebie części zajmujące np. 7 stron (część opatrzona numerem 2), jak i rozdział analityczny liczący ok. 90 stron (część numer 5). Wydaje mi się, że części 2, 3 i 4 można byłoby połączyć w jeden obszerniejszy rozdział składający się z 3 podrozdziałów, a rozdział ostatni podzielić na dwa osobne rozdziały odpowiadające wprowadzonemu we wstępie rozprawy podziałowi. Układ pracy byłby wtedy bardziej czytelny i logiczny. Bardzo ciekawym pomysłem jest zamieszczenie motta na początku rozdziału lub sekcji, ale brakuje w jego realizacji konsekwencji (czasem podsekcja opatrzona jest mottem, podczas gdy rozdział np. już nie).

Pierwszy rozdział pracy pani Katarzyny Kukuły omawia założenia teoretyczne pracy i dotyczy różnych form przepisywania tekstów. Autorka ujmuje w nim najważniejsze koncepcje i pojęcia związane z problematyką intertekstualności od adaptacji po translację. Pierwszy podrozdział poświęcony jest przedstawieniu pojęć i procesów bezpośrednio związanych z praktykami przepisywania tekstów. Szeroko zostaje zaprezentowana publikacja Julie Sanders – *Adaptation and Appropriation* wraz z wybranymi teoriami, do których Sanders się odnosi. Autorka krótko przedstawia pojęcie intertekstualności, a także wybrane koncepcje, które naświetlają kontekst przepisywania i relacji pomiędzy tekstami, takich teoretyków, jak Julia Kristeva, Roland Barthes, Patrice Pavis (tej pozycji brakuje w bibliografii) czy Harold Bloom. Kolejne podrozdziały odchodzą częściowo od głównego tematu w stronę teorii z zakresu translatologii. Z jednej strony, ta część napisana jest bardzo ciekawie. Dobór tekstów wydaje się interesujący ze względu na umieszczenie obok klasycznych publikacji z tego zakresu teoretycznego także mniej znanych pozycji i zniuansowanych konceptualizacji (takich jak np. metafora tłumacza jako kucharza). Z drugiej strony koncepcje przedstawione w rozdziale pierwszym zostały zaprezentowane w zaburzonych proporcjach. Po pierwsze, zbyt duży nacisk został położony na tłumaczenia, które są jednym z podstawowych procesów przepisywania i form intertekstualności, ale nie stanowią głównego aspektu omawianego w części analitycznej pracy. Autorka stara się odnieść większość aspektów teorii translacji do przypadku przepisywań

utworów Szekspira, lub do ogólnych procesów kulturowych, jednak w bezpośrednim ujęciu danego problemu pojawia się rozdźwięk pomiędzy teorią a praktyką. Drugim aspektem, który zakłóca odbiór rozdziału pierwszego jest zbyt szerokie ujęcie niektórych, zwłaszcza tych mniej oczywistych, tekstów teoretycznych. Doktorantka często streszcza zawartość całego tekstu, aby dojść do kluczowego dla niej elementu, podczas gdy większość tego streszczenia nie ma związku z tematyką pracy. Tak się dzieje we wspomnianym przypadku w części dotyczącej relacji pomiędzy translacją a żywnością. Dla recenzowanej pracy kluczowa jest sama metafora, ale Autorka omawia też relacje pomiędzy translatoryką a *food studies*. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku przywołanego artykułu autorstwa Marii Tymoczko. Dla samej pracy komentarz na temat tendencji i przewidywanej przyszłości *translation studies* nie jest istotny. Wystarczyłoby tak naprawdę ująć te kwestie w jednym zdaniu dodanym do ogólnego komentarza na temat procesów kulturowych związanych z przepisywaniem tekstów oraz intertekstualnością i przewidywanych zmian w tym zakresie. Bardziej związane z tematyką pracy jest omówienie książki Edwina Gentzlera, ale tutaj można byłoby także bardziej podkreślić ogólny aspekt przepisywania tekstów. Wszystkie te publikacje dużo wnoszą do studiów nad przekładoznawstwem i dotyczą pośrednio innych procesów przepisywania tekstów, są też adekwatnie i klarownie przedstawione, ale Autorka proporcjonalnie poświęca temu problemowi zbyt dużo miejsca w pracy, która wszak nie jest poświęcona analizie tłumaczeń tekstów Szekspira. Sekcja odnosząca się do publikacji Susan Bassnett i Andre Lefevere zawiera omówienie istotnych kwestii dotyczących przepisywania. Mgr Kukuła w interesujący sposób rozbudowuje jeden z komponentów dotyczących przepisywania – kwestię patronatu, odnosząc się do wymogów i oczekiwań, którym musiał sprostać Szekspir pisząc dla Lord Chamberlain's Men. Jednocześnie w fragmencie dotyczącym ideologii, Autorka omawia szczegółowo problematyczne tłumaczenie dzienników Anne Frank i jego związek z kontekstami ideologicznymi. Sekcja jest dobrze napisana i uwypukla istotne problemy, ale dotyczy przypadku dość odległego od tematyki pracy i w dużym stopniu jest poświęcona tłumaczeniu tekstu, a nie przepisywaniu. Ta część nie zawiera podobnego odniesienia do kontekstu tłumaczeń lub przepisywania tekstów Szekspira, nie wskazuje też, że ten aspekt będzie omówiony w innym rozdziale.

Podsumowując, rozdział pierwszy stanowi dobre podłoże teoretyczne dla części analitycznej, ale niepotrzebnie skupia się zbyt mocno na problematyce translatorycznej. Wskazuje na wystarczającą wiedzę Doktorantki w badanym zakresie, umiejętność łączenia wielu podejść i teorii. Szczególnie ważna jest świadomość wielopoziomowości procesów

intertekstualnych widoczna zarówno w pierwszym rozdziale, jak i w dalszych częściach pracy. Pomimo, że miejscami Autorka zbyt dokładnie streszcza niektóre teksty teoretyczne lub ich fragmenty, to rozdział ten napisany jest dość sprawnie i poprawnie pod względem merytorycznym.

Rozdziały drugi, trzeci i czwarty skupiają się na samym Szekspirze i miejscu jego twórczości we współczesnej kulturze. Pierwszy i trzeci z tych rozdziałów dotyczą jego twórczości w dwóch głównych wymiarach intertekstualnych – jako twórcy przepisującego teksty innych autorów i jako autora, którego teksty przepisywane są przez innych. W części drugiej pracy Autorka kompetentnie omawia kontekst kulturowy, w którym tworzył Szekspir i znaczenie wykorzystania znanych tekstów i historii w dramacie. Szczególnie interesujące są fragmenty opisujące, w jaki sposób sama praktyka sceniczna wymagała znajomości i wykorzystania innych tekstów i ich tłumaczeń w kontekście teatru repertuarowego.

W części trzeciej pracy, zatytułowanej „Shakespeare and women”, Autorka omawia sposób postrzegania i przedstawienia kobiet w czasach Szekspira. Wprowadzenie do tej części jest raczej nieuporządkowane, gdyż częściowo powtarza informacje dotyczące przepisywania tekstów i intertekstualności, ale kolejne części skupiają się na omówieniu sposobu konstruowania postaci kobiecych u Szekspira oraz przekonań dotyczących płci w czasach elżbietańskich i miejsca kobiet w patriarchalnym społeczeństwie. Szczególnie interesujące wydają się fragmenty, w których omawiane jest miejsce kobiet w teatrze elżbietańskim – ograniczenia związane z obecnością kobiet na scenie i ich znaczenie jako widowni. Ciekawie ujęte zostały sprzeczne komentarze krytyków na temat pozycji i praw kobiet w tym okresie. W sekcji nieco nieadekwatnie zatytułowanej „Shakespeare rewritten by women” Autorka – znów zbyt szeroko – omawia esej Virginii Woolf, aby dojść do momentu, w którym rozważana jest hipotetyczna sytuacja siostry Szekspira i jej możliwości działalności artystycznej w czasach elżbietańskich. Wątek twórczości kobiet pociągnięty jest dalej, aby wrócić do tematu obecnej pracy, co skutkuje niepotrzebnym powtórzeniem i zbyt ogólnymi stwierdzeniami, takimi jak „it is women who rewrite the dramas, which, at least in the times of Shakespeare, was not a common occurrence” (s. 60).

Część czwarta pracy poświęcona jest kwestii przepisywania utworów Williama Szekspira i ich obecności we współczesnej kulturze. Autorka pracy odnosi się do źródeł krytycznych, wskazujących na długą tradycję cyrkulacji jego tekstów w kulturze oraz na potencjał jego utworów dla rozwinięcia problemów i postaci odpowiadających współczesnym odbiorcom. Ważnym elementem tego rozdziału jest usytuowanie utworów analizowanych w

recenzowanej pracy w kontekście innych prób przepisywania tekstów Szekspira, a także innych przedsięwzięć publikacyjnych poświęconych przepisywaniu tekstów w ogóle. Ciekawe są inne kulturowe przykłady obchodów rocznicowych (np. w świecie muzyki) przytoczone przez Doktorantkę. Wartościowym fragmentem jest też przegląd reakcji krytyków na pojawienie się serii Hogarth Shakespeare Project, chociaż wydaje się, że mgr Kukuła poniekąd pominęła kontekst publikacyjny powieści McEwana.

W ogólnym ujęciu części rozprawy poświęcone Szekspirovi oceniam pozytywnie. Mimo że nie rozwijają dogłębnej żadnego z zagadnień, to tworzą one odpowiednie tło dla dyskusji w części analitycznej pracy. Ważne jest przedstawienie wielopoziomowości intertekstualnej jego utworów, jak i omówienie miejsca kobiet w teatrze elżbietańskim. Brakuje natomiast podjęcia próby połączenia tych różnych aspektów tak, aby te różne elementy tworzyły spójną całość. Może warto było szerzej zastanowić się, w jaki sposób proza stwarza możliwości kreacji innego wymiaru dla postaci scenicznych. Co prawda Autorka o tym wspomina w jednym z akapitów (i wraca do niego w konkluzji), ale nie rozwija tego problemu.

Ostatni obszerny rozdział rozprawy ma charakter analityczny i zarazem komparatystyczny. Autorka określa swoją analizę jako „close reading” i porównuje ze sobą wybrane aspekty powieści i pierwowzoru. W krótkim wstępie po raz kolejny omówiony został dobór materiału analitycznego i podział na dwie kategorie ze względu na sposób przedstawienia postaci. Autorka wyjaśnia też swoją decyzję ujęcia w rozprawie powieści Iana McEwana, która w pewnym sensie zakłóca symetrię pracy. Uzasadnienie decyzji jest w pełni przekonujące, jednak trudno zgodzić się z uwagą, że wspomnienie z dzieciństwa autora (chodzi tu o wyrażenie chęci bycia dziewczynką ze względu na interesujące rozmowy, które te prowadzą między sobą, w odróżnieniu od chłopców zajmujących się piłką nożną lub bijatykami), o którym pisze mgr Kukuła, może stanowić dowód na „właściwe/dobre” rozumienie kobiet.

Jako pierwszą Doktorantka omawia powieść amerykańskiej autorki Anne Tyler pt. *Vinegar Girl* odnoszącą się do *Poskromienia złoŹnicy* Williama Szekspira. Po wstępie wyjaśniającym znaczenie motywu postaci złoŹnicy i jej poskromienia w kulturze elżbietańskiej Autorka przechodzi do analizy głównej postaci powieści Tyler – Kate Battisty. Mimo że główny nacisk połoŹony jest na konfrontację z patriarchalnym modelem posłusznej Źony, waŹne jest dostrzeŹenie elementów *commedia dell'arte* oraz motywu sztuki w sztuce, które rzutują na sposób odczytania przerysowanych postaci dramatu Szekspira. Sama analiza powieŹci Tyler przeprowadzona jest w sposób komparatystyczny i uwypukla istotne różnice w kontekŹcie i znaczeniu pomiędzy pierwowzorem i powieŹci Tyler. Mgr Kukuła przytacza

ważne przykłady i w kluczowych kwestiach – takich, jak np. końcowa przemowa bohaterki *Poskromienia złoŹnicy* – ilustruje spostrzeżenia odniesieniami do konkretnych fragmentów powieści. Wydaje się, że takiej dokładnej analizy tekstu jest zbyt mało i miejscami analiza przypomina streszczenie, co oczywiście w ujęciu porównawczym ma też swoją wartość. Osobiście uważam, że w tym fragmencie rozprawy Autorka zbyt szeroko wykorzystuje – w pełni udokumentowane – spostrzeżenia z pracy magisterskiej poświęconej analizie trzech powieści będącej przedmiotem recenzowanej rozprawy.

Drugim utworem analizowanym przez mgr Katarzynę Kukulę jest *New Boy* amerykańsko-brytyjskiej pisarki Tracy Chevalier – powieść oparta na *Otelli* Szekspira. W oparciu o wybrane pozycje krytyczne Autorka umiejętnie przedstawia złożoność problematyki *Otella* i eksponuje temat inności i izolacji. W dużej mierze tę problematykę udaje się Doktorantce zgłębić w odniesieniu do męskich – lub raczej chłopięcych – postaci w powieści Chevalier. Natomiast w parze z kompetentnym omówieniem postaci Desdemony – znów na podstawie źródeł krytycznych, co w przypadku tego materiału jest w pełni zrozumiałe – nie idzie adekwatna analiza postaci Dee z powieści Chevalier. Zamiast tego Autorka zbyt szeroko omawia przykład powieści Margaret Atwood *Kocie oko* w odniesieniu do *Króla Lira*. Bardziej niż w poprzednim podrozdziale, brakuje w tej części bliższej pracy z tekstem i pogłębionej analizy postaci. Innym problemem, który występuje w tej sekcji (choć pojawia się już wcześniej) jest odnoszenie się do intencji lub twórczych zamiarów autora. Częściowo ta perspektywa wydaje się zapożyczona od omawianych krytyków, ale trudno jest przyjąć za poprawne komentarze, że Szekspir nie zamierzał poruszać kwestii rasizmu lub że zwracał na ten problem uwagę w większym stopniu, niż myślą krytycy (s. 90), albo że intencjonalnie podważał stereotypy (s. 100). Są to twierdzenia, których nie można zweryfikować. Podobnie trudne do obronienia są komentarze na temat innowacyjności prezentacji postaci kobiecych u Szekspira (praca nie przedstawia wystarczającego materiału porównawczego, aby można dojść do takich wniosków). Nie wydaje się też logiczne uznanie, że powierzenie ról postaci z dramatu jedenastolatkom ma jakikolwiek związek z tendencją do obsadzania w roli Desdemony zbyt dojrzałych wiekowo aktorek. Szkoda, że Autorce nie udało się wykorzystać umiejętnie naszkicowanego tła krytycznego dotyczącego *Otella* do pogłębionej analizy postaci kobiecej w powieści Chevalier.

Kolejnym utworem analizowanym przez mgr Kukulę jest powieść *Gap of Time* brytyjskiej powieściopisarki Jeanette Winterson, odnosząca się do *The Winter's Tale* Williama Szekspira. Omówienie powieści poprzedzone jest obszernym streszczeniem sztuki z ważnym

komentarzem na temat znaczenia postaci kobiecych w jego dramatach zaliczanych do romansów. Szczególnie istotne jest odniesienie się do osobistego stosunku autorki powieści do przepisanej sztuki i dostrzeżenie w jej strukturze potencjału terapeutycznego – cofnięcia czasu i odzyskania tego, co wydało się utracone. Analiza powieści jest w tej części bardziej związana z głównym tematem pracy i poparta bliższą pracą z tekstem, umiejętnie połączoną z wybiórczym wykorzystaniem opracowań krytycznych.

Pierwszą powieścią reprezentującą, według Autorki rozprawy, skrzywdzone postaci jest *Hag-Seed* kanadyjskiej powieściopisarki – Margaret Atwood. Powieść oparta jest na *Burzy* Williama Szekspira i w oryginalny sposób przepisuje zarówno motyw magii – jako twórczości teatralnej, jak i relacji z głównej postaci z córką, która częściowo wyrażona jest poprzez niematerialny byt lub nawiedzenie. Podobnie do poprzedniego utworu analizowanego w pracy, *Hag-Seed* podejmuje temat straty i radzenia sobie z traumą. Po wstępie, dotyczącym genezy powstania i streszczeniu treści utworu Szekspira oraz szerszym i interesującym omówieniu znaczenia postaci Mirandy, Doktorantka przechodzi do analizy samej powieści. Jak w przypadku poprzednich części, Autorce nie zawsze udaje się odpowiednio podzielić treść podrozdziałów według nagłówków, gdyż w częściach poświęconych wersji przepisanej często nadal dominuje dyskusja na temat pierwowzoru. Może także dziwić umieszczenie szerszej dyskusji na temat relacji pomiędzy ojcami a córkami u Szekspira i w przepisanych powieściach właśnie w tej sekcji. Dla zachowania symetrii pracy należałoby taki podrozdział zamieścić w osobnej części lub w podsumowaniu albo też podzielić na fragmenty dotyczące poszczególnych utworów. Sam pomysł porównania relacji pomiędzy tymi postaciami jest bardzo ciekawy i prowadzi do interesujących spostrzeżeń, ale zabiera miejsce, które można byłoby przeznaczyć na pogłębioną analizę postaci Mirandy, której w pracy jest za mało. Na podstawie lektury rozprawy można dojść do wniosku, że po raz kolejny postać kobieca jest uzupełnieniem postaci męskiej zarówno w pierwowzorze, jak i w przepisanej wersji. Pierwotnym zamiarem rozprawy miało być wyodrębnienie – wydobywanie – z tekstów postaci kobiet, co nie do końca się udało.

Ostatni podrozdział części analitycznej rozprawy poświęcony jest analizie powieści brytyjskiego autora Iana McEwana pt. *Nutshell*, która w na wielu płaszczyznach odnosi się do *Hamleta* Szekspira. Mimo że Autorka o tym nie wspomina, we wprowadzeniu do pracy lub rozdziału, część ta zawiera też analizę wybranych aspektów dwóch powieści innych autorów, które odnoszą się do tej samej sztuki – *Ever After* brytyjskiego pisarza Grahama Swifta oraz *Ophelii* amerykańskiej pisarki Lisy Klein. Tak, jak w poprzednich przykładach, Doktorantka rozpoczyna sekcję od krótkiego wprowadzenia i genezy oraz omówienia problematyki utworu.

W tym fragmencie pojawia się nieścisłość – mgr Kukuła błędnie utożsamia *The Spanish Tragedy* Thomasa Kyda z *Ur-Hamlet*, podczas gdy jest to odniesienie do sztuki, która się nie zachowała w formie pisemnej i której autorstwo nie jest jednoznacznie określone. W przypadku fragmentu poświęconego *Hamletowi* w mniejszym stopniu zostają wykorzystane źródła krytyczne, chociaż jest to jedna z najczęściej omawianych sztuk Szekspira.

Nie do końca udało się Autorce dostosować nagłówki sekcji do ich treści i znów momentami argumentacja odbiega od głównego tematu. Na przykład w sekcji o tytule „The relationship with his mother” znajdujemy nie tylko rozważania na temat tej relacji. Podobnie „Soliloquy of an unborn Hamlet” zawiera bardzo szerokie omówienie, które – przyjmując, że głównym motywem pracy miały być postaci kobiece – nie do końca łączy się z tematem (lub to połączenie, które potencjalnie jest widoczne, nie zostaje odpowiednio wyartykułowane). Wydaje się, że miejscami Doktorantka podąża tematami wytyczonymi przez cytowanych lub parafrazowanych krytyków, podejmując kwestie, które nie są istotne dla jej wyводу np. rozważania, czy narratora można utożsamiać z głosem autora. Mimo że w tej części Autorka odnosi się często do konkretnych cytatów, co mogłoby wskazywać na samodzielność analizy, większość z głównych twierdzeń pochodzi z (prawidłowo udokumentowanych) opracowań krytycznych. Dość zaskakujące w kontekście przedstawionej we wstępie struktury pracy jest dodanie do podrozdziału analizy powieści Swifta i Klein, chociaż przy odpowiednim wprowadzeniu byłby to uzasadniony wybór, dopełniający dyskusję na temat powieści McEwana. W obu przypadkach Doktorantka w dużej mierze polega na opracowaniach krytycznych i miejscami odbiega od głównego tematu (zwłaszcza w tym pierwszym przypadku), ale ostatecznie omówienie tych przykładów wnosi dodatkowy wymiar intertekstualny do dyskusji na temat przepisywania *Hamleta*. Zastanawiać może decyzja wyboru tekstów do głównej analizy – ponieważ powieść Klein bardziej pasowałaby do pierwotnego zamysłu opisanego we wstępie do rozprawy, chociaż na pewno utwór McEwana przedstawia jeden z najoryginalniejszych pomysłów i form nawiązania do *Hamleta* omówionych w rozprawie.

W podsumowaniu rozprawy Autorka streszcza najważniejsze aspekty poruszone w pracy i przedstawia ogólne wnioski. W pewnym sensie zakończenie jest przeformułowaniem wprowadzenia i szkoda, że nie udało się w nim ująć bardziej konkretnych wniosków porównawczych wynikających z analizy. Przede wszystkim można byłoby oczekiwać porównania sposobu przedstawienia postaci kobiecych – pomiędzy pierwowzorem i przeróbką oraz pomiędzy przepisnymi wersjami utworów. Ponieważ analiza w ostatnim rozdziale często

wychodziła poza główny przedmiot badań w rozprawie, bardziej szczegółowe podsumowanie pozwoliłoby naprowadzić wnioski na zapowiedzianą przez Doktorantkę główną tematykę pracy. Natomiast na poziomie ogólnym należy docenić obszerność i zarazem syntetyczność tej ostatniej części rozprawy.

Bibliografia jest wystarczająco obszerna i zawiera odpowiednią liczbę pozycji zarówno teoretycznych, jak i krytycznych. Zastrzeżenia można mieć jedynie do pominięcia w spisie źródeł kilku wykorzystanych i zamieszczonych w przypisach nawiasowych pozycji (np. Patrice Pavis, Proudfoot i jednej z książek Harolda Blooma). Nie wszystkie pozycje są uporządkowane alfabetycznie.

Rozprawa mgr Kukuły nie jest wolna od usterek i błędów, ale są one rozproszone w tekście i nie powodują poważniejszych problemów ze zrozumieniem argumentacji. Powtarzają się niezgodności podmiotu z orzeczeniem (np. s. 167), konstrukcja „are been” (np. s. 61), podwójne „s” w konstrukcjach emfatycznych (does also discusses s. 91; does clearly signals s. 148), błędy w pisowni nazwisk – np. Marlowe zapisane bez e, Stef Craps zapisane jako Crasp czy July zamiast Julie Sanders, *Hug Seed* zamiast *Hag-Seed* (s. 73), brakujące kropki na końcu zdań, literówki (chose zamiast choose kilka razy w pracy; merry zamiast marry; brakes zamiast breaks), niejasne odniesienia do źródeł w nawiasach (np. s. 5, podana jest tylko strona bez nazwiska), błędy w cytowanych fragmentach (np. s. 117 powinno być Caliban’s zamiast Cannibal’s name). Większe nagromadzenie problemów pojawia się we wstępie do pracy. Tutaj zdarzają się też nie w pełni logiczne lub zbyt oczywiste stwierdzenia (np. na stronie 10 na początku dolnego akapitu: „contemporary rewriters of Shakespeare, definitely not free from the influence of his plays” albo nieco wyżej „they step into the network of intertextual references which is not to be avoided while rewriting the sources”) lub powtórzenia. Za nieścisłość można też uznać pojawiające się dalej w tekście twierdzenie na s. 41, że w niewielkim stopniu odnotowuje się fakt, iż Szekspir także przepisywał teksty innych autorów lub uwaga na s. 49, że teksty przepisujące jego utwory, które są już same w sobie efektem przepisania innych tekstów, stają się intertekstualne (podczas, gdy są one intertekstualne niezależnie od statusu przepisywanego tekstu).

Pomimo usterek i opisanych powyżej zastrzeżeń, przede wszystkim rozmycia przewodniego tematu i nieuporządkowanej struktury, uważam rozprawę pani mgr Katarzyny Kukuły za udaną próbę samodzielnego i oryginalnego rozwiązania problemu badawczego. Biorąc pod uwagę czas, który dzieli pomysł badawczy do jego ukończenia, myślę, że pracę pani Kukuły można uznać za wartościowe opracowanie ważnych pozycji w literaturze odnoszącej

się do twórczości Williama Szekspira, oparte na oryginalnym i interesującym wyborze materiału analitycznego. Literatura przedmiotu, do której odnosi się Doktorantka w swojej rozprawie wskazuje na szeroką wiedzę teoretyczną i historyczno-literacką oraz zadowalający poziom znajomości krytyki literackiej.

Stwierdzam więc jednoznacznie, że rozprawa doktorska mgr Katarzyny Kukuły pt. *„The after-life of the original”: Practices of Rewriting Shakespeare in Contemporary British and American Prose* spełnia wymogi, które wynikają z przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. stawiane rozprawom doktorskim, to znaczy stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę Kandydatki w dyscyplinie naukowej literaturoznawstwa, a także wskazuje na umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej w tej dziedzinie.

Edyta Lorek-Jezińska